

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده اقتصاد و مدیریت

بررسی تاثیر تحریم تجاری بر رابطه تجاری ایران و کشورهای عضو اگو

نگارش:

سیبکه حمزه گردشی

استاد راهنما:

دکتر سید حسین میر جلیلی

استاد مشاور:

دکتر جلال منتظری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

تاریخ:

دی ماه ۱۳۹۸

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
باسمه تعالی

هیأت داوران در جلسه مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۱۰

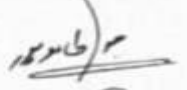
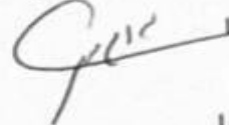
پایان نامه تحصیلی خانم سبیکه حمزه گردشی دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد

رشته علوم اقتصادی

تحت عنوان:

بررسی تأثیر تحریم های تجاری بر رابطه تجاری ایران با کشورهای عضو اگو

را بررسی کردند و پایان نامه با نمره ۱۸ و درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

	امضا	۱. استاد راهنمای پایان نامه، جناب آقای دکتر سید حسین میر حلیلی
	امضا	۲. استاد مشاور پایان نامه، جناب آقای دکتر جلال منتظری
	امضا	۳. استاد داور پایان نامه، جناب آقای دکتر جواد طاهر پور
	امضا	۴. رئیس پژوهشکده، جناب آقای دکتر ابراهیم التجائی
	امضا	۵. مدیر تحصیلات تکمیلی، جناب آقای دکتر روح الله کریمی

تقدیر و تشکر

خداوند یکتا را سپاسگزارم که لطف خود را شامل حال من نمود تا توانایی فراگرفتن علم و دانش را داشته باشم.

هم اکنون که با یاری آن توانستم نگارش این پایان نامه را به انجام برسانم، از استاد بزرگوارم جناب دکتر سید حسین میرجلیلی که مسئولیت راهنمایی این پایان نامه را به عهده داشتند و حمایت بی دریغشان، قدم به قدم روشنگر راه من بودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم. و از دکتر جلال منتظری شورکچالی که مسئولیت مشاوره این پایان نامه را به عهده داشتند و کمک‌های بی دریغشان ممنونم.

از پدر، مادر، خواهر و همسر عزیزم، که همواره با مهربانی‌هایشان در این راه مشوق و حامی من بودند، سپاسگزارم.

از آقای سلیم کریم‌زاده که مساعدت‌هایشان راه را برای من آسان نمود سپاسگذارم.

سبیکه حمزه‌گردشی

۱۳۹۸

تقدیم به ساحت مقدس بقیہ اللہ (عج) و

پدر و مادر عزیزم

چکیده:

از آغاز پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ ایران تحت آماج تحریم‌های متعدد از جانب آمریکا، اتحادیه اروپا و سازمان ملل بوده است. فارغ از تاثیر تحریم‌ها بر میزان تجارت خارجی، به علت عدم بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی در سازوکار تجارت خارجی، هزینه‌های تجارت خارجی افزایش می‌یابد. بررسی رابطه تجاری ایران با کشورهای عضو اکو (ترکیه، ترکمنستان، گرجستان، جمهوری آذربایجان، ازبکستان، قزاقستان، قرقیزستان، پاکستان، ایران، افغانستان) به بررسی اثر تحریم‌ها کمک می‌کند بدین منظور پژوهشی در این راستا به بررسی رابطه تجاری ایران و کشورهای عضو اکو طی دوره ۱۳۹۵-۱۳۸۰ با استفاده از روش هم‌انباشتگی پانلی و GLS پرداخته است. در این تحقیق از سه مدل استفاده شده است: ۱- مدل با متغیر ترکیبی ۲- مدل با متغیر مجازی ۳- مدل با متغیر ترکیبی به همراه واردات، در مدل اول متغیر تحریم تعریف نشده است در مدل دوم و مدل سوم متغیر تحریم معنی دار شده و نتایج حاکی از آن است که تجارت ایران با کشورهای عضو اکو افزایش پیدا نکرده است.

واژگان کلیدی: تحریم، تجارت، هم‌انباشتگی پانلی

طبقه بندی JEL: F14, B23, c30

فهرست مطالب

۱	فصل اول کلیات تحقیق
۲	۱-۱ مقدمه
۵	۱-۳ اهمیت و ضرورت
۵	۱-۴ اهداف تحقیق
۶	۱-۵ سوالات تحقیق
۶	۱-۶ جامعه آماری
۶	۱-۷ محدودیت های تحقیق
۶	۱-۸ سازماندهی تحقیق
۷	۱-۹ روش تحقیق
۷	جمع بندی فصل
۸	فصل دوم مبانی نظری و روش تحقیق
۹	۲-۱ مقدمه
۹	۲-۲ مبانی نظری
۱۱	۲-۳ تاریخچه تحریم
۱۳	۲-۳-۱ تئوری تحریم شکنی به وسیله کشور ثالث
۱۵	۲-۳-۲ کارایی تحریم

۱۵	۴-۳-۲ هزینه های تحریم
۱۶	۴-۲ ایجاد نا اطمینانی در اقتصاد
۱۶	۱-۵-۲ اثرات وضع تحریم
۱۷	۲-۵-۲ مکانیزم تاثیرگذاری تحریم
۱۸	۶-۲ اثر تحریم ها بر ساختار تجارت خارجی
۲۰	۱-۶-۲ تحریم اقتصادی ایران
۲۸	۷-۲ طبقه بندی تحریم ها
۲۹	۱-۷-۲ طبقه بندی از منظر اقتصادی
۳۰	۲-۷-۲ تحریم از لحاظ اندازه و حدود تحریم
۳۰	۳-۷-۲ انواع تحریم از لحاظ کشور فرستنده
۳۱	۴-۷-۲ تحریم غیر اقتصادی
۳۶	۸-۲ تعریف منطقه گرایی
۳۹	۹-۲ هزینه ها و منافع ناشی از تشکیل بلوک اقتصادی و میزان اثر بخشی یک بلوک
۴۰	۱۰-۲ مدل جاذبه
۴۱	۱۱-۲ پیشینه تحقیق
۴۱	۱-۱۱-۲ مطالعات خارجی
۴۳	۲-۱۱-۲ مطالعات داخلی
۴۷	فصل سوم: تجارت ایران با کشورهای عضو اکو
۴۸	۱-۳ جایگاه نسبی تجارت ایران در سطح جهانی
۴۸	۲-۳ جایگاه نسبی تجارت ایران در سطح جهانی

۴۹	۱-۲-۳ عملکرد تجارت ایران با کشورهای عضو اکو
۵۱	۲-۲-۳ تجارت اکو
۵۲	۳-۳ انسجام اقتصادی کشورهای عضو اکو
۵۴	۴-۳ مشکلات تجاری در منطقه اکو
۵۴	۱-۴-۳ تجارت با ترکیه
۵۵	۲-۴-۳ تجارت با ترکمنستان
۵۶	۳-۴-۳ تجارت با ازبکستان
۵۷	۴-۴-۳ تجارت با تاجیکستان
۵۷	۵-۴-۳ تجارت با قرقیزستان
۵۸	۶-۴-۳ تجارت با قزاقستان
۵۹	۷-۴-۳ تجارت با افغانستان
۶۰	۸-۴-۳ تجارت با پاکستان
۶۱	۹-۴-۳ تجارت با جمهوری آذربایجان
۶۲	۵-۳ خلاصه فصل
۶۳	فصل چهارم مدل و روش شناسی تحقیق
۶۴	۱-۴ مقدمه
۶۴	۲-۴ الگوی جاذبه
۶۵	۳-۴ تصریح مدل
۶۵	۴-۴ مدل جاذبه
۶۶	۵-۴ ویژگی الگوی جاذبه

۶۷	۷-۴ روش شناسی
۶۷	۸-۴ داده های ترکیبی (پانلی)
۶۹	۹-۴ انواع داده های ترکیبی
۷۰	۱۰-۴ مدل با ضریب ثابت
۷۰	۱۱-۴ مدل با اثرات ثابت (FEM)
۷۲	۱۲-۴ مدل با اثرات تصادفی (REM)
۷۲	خلاصه فصل
۷۳	فصل پنجم برآورد مدل تحقیق
۷۴	۱-۵-۱- تعریف متغیرها
۷۴	۱-۵-۱-۱ معادله همراه با متغیر ترکیبی
۷۹	آزمون اف-لیمر
۸۰	۳-۵ آزمون هاسمن
۸۱	۴-۵ آزمون مانایی در دادههای پانل
۸۳	۵-۵ آزمون هم خطی
۸۳	۶-۵ آزمون خود همبستگی
۸۴	۷-۵ آزمون ناهمسانی واریانس
۸۴	۸-۵ آزمون همانباشتگی
۸۵	۹-۵ تفسیر نتایج
۸۸	۱۰-۵ مقایسه دو مدل
۸۹	۱۱-۵ مدل با وجود متغیر ترکیبی و واردات

۹۰	خلاصه فصل
۹۱	فصل ششم جمع بندی، نتیجه گیری، توصیه سیاستی
۹۲	۱-۶ مقدمه
۹۲	۲-۶ مروری بر خط کلی پژوهش
۹۳	۳-۶ بحث و نتیجه گیری
۹۴	۴-۶ ارائه پیشنهادهای سیاسی
۹۵	۵-۶• پیشنهادهای پژوهشی
۹۶	منابع و مأخذ
۹۶	منابع فارسی
۹۸	•منابع انگلیسی
۱۰۱	ضمائم و پیوست ها

فهرست نمودار و جداول

جدول (۱-۲): تاریخچه تحریمهای اعمال شده علیه ایران از جانب آمریکا، اتحادیه اروپا و سازمان

۳۱	ملل
۵۵	نمودار ۱-۳ تجارت ترکیه
۵۶	نودار ۲-۳ تجارت ترکمنستان
۵۶	نمودار ۳-۳ تجارت با ازبکستان
۵۷	نمودار ۴-۳ تجارت تاجیکستان
۵۸	نمودار ۴-۳ تجارت با قرقیزستان
۵۹	نمودار ۵-۳ تجارت با قزاقستان
۶۰	نمودار ۶-۳ تجارت با افغانستان

۶۱	نمودار ۳-۷ تجارت با پاکستان
۶۲	نمودار ۳-۸ تجارت با آذربایجان
۷۹	جدول ۵-۱ آزمون اف لیمر
۸۰	جدول ۵-۲ آزمون هاسمن
۸۲	جدول ۵-۳ آزمون مانایی
۸۳	جدول ۵-۴ آزمون خود همبستگی
۸۴	جدول ۵-۵ آزمون ناهمسانی واریانس
۸۵	جدول ۵-۶ آزمون هم انباشتگی
۸۶	جدول ۵-۷ تخمین معادله (۱) با متغیر ترکیبی
۸۷	جدول ۵-۸ تخمین مدل (۲) با متغیر دامی
۸۹	جدول ۵-۹ تخمین مدل با متغیر ترکیبی و واردات

فصل اول کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

تحریم یکی از موانع اقتصادی برای تجارت محسوب می‌شود، باعث کاهش حجم تجارت کشور تحریم-کننده می‌شود. هدف از اعمال تحریم‌ها ایجاد درد و ناکامی در کشور هدف است، بررسی تجارت ایران با شریک‌های تجاری موجب می‌شود تا ایران اطلاعات در مورد شریک تجاری بدست آورد و بتواند روابط تجاری خود را بررسی کند.

۲-۱- بیان مسئله

اولین اجرای شناخته‌شده تحریم‌ها به ۴۳۲ سال قبل از میلاد برمی‌گردد، تحریم تجاری آتن علیه ایالت شهر مگارا بود. از آن زمان استفاده از تحریم‌ها قرن به قرن افزایش یافت و در زمان ما به اوج خود رسید. با پایان جنگ سرد در سال‌های آغازین دهه ۱۹۹۰ میلادی جهت‌گیری سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا به سمت اعمال تحریم‌های اقتصادی تغییر کرد. در این دوره تحریم‌ها به تقابل سیاسی رایج بین کشورها تبدیل شد، در این دوره با توجه به فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی به عنوان رقیب آمریکا در سازمان ملل، اعمال تحریم‌های چندجانبه به رویه‌ای معمول تبدیل شد تا آنجا که پژوهشگران این دوره را به عنوان دهه تحریم نامیدند (هافبائر^۱، ۲۰۰۳: ۱). با این وجود سابقه تحریم‌های آمریکا به پیش از این و تحریم‌های کوبا در دهه ۱۹۶۰ برمی‌گردد.

در این بین تحریم تجاری پر استفاده‌ترین نوع تحریم‌ها بوده است و شاید بتوان گفت بیشترین اثر و ضربه را در کشور هدف^۲ ایجاد می‌کند. در این نوع تحریم، کالای مهم کشورهای دیگر را تحریم می‌کنند. هدف این تحریم وارد آوردن آسیب به توانایی کشور هدف در دسترسی و استفاده از منابع اقتصادی است به طوری که بتواند آن کشور را به صورت مستقیم تحت تاثیر قرار دهد. همچنین، تحریم تجاری بر بنگاه‌ها، بازرگانان و افراد جامعه تاثیر می‌گذارد و موجب تغییر رفتار جامعه می‌شود (اهنگی، ۲۰۱۶: ۵).

¹. Hafbauer

². Sender country

یکی از رویکردهای با اهمیت در عبور از تحریم‌های اقتصادی، انتخاب شرکای تجاری با توجه به علایق، نیازها، سطح روابط اقتصادی و سیاسی و رفتار ویژه کشورها در شرایط تحریم می باشد. در این خصوص بازبینی در روابط تجاری با کشورها در ابعاد شکلی و ماهوی به ایجاد انگیزه‌های مثبت و منفی و تغییر در رفتار تجاری کشورها در عرصه بین‌المللی منتهی می‌شود (نهاداندیان، ۱۳۹۰: ۳).

در مورد ایران نیز همواره یکی از ابزارهای فشار غرب بر روی اقتصاد ایران استفاده از تحریم‌ها بوده است (دیزجی و برجیک^۳، ۲۰۱۳: ۳) از زمان اشغال سفارت آمریکا در ایران در سال ۱۹۷۹ تحریم‌های این کشور علیه ایران آغاز شد، تحریم‌هایی که علیرغم فراز و فرودهایی که در این سال‌ها داشته همواره به عنوان یکی از ویژگی‌های اصلی روابط دو کشور بوده است. طی ۴۰ سال اعمال تحریم‌های آمریکا علیه ایران، گاه این کشور به تنهایی این تحریم‌ها را اعمال می‌کرده است و در دوره‌هایی بنا به بهانه‌های مختلف بین‌المللی از جمله پرونده هسته‌ای ایران، سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا نیز آمریکا را در اعمال تحریم علیه ایران همراهی می‌کردند.

تحریم‌های تجاری، از طریق محدود کردن صادرات و واردات، ایران را وادار به انجام تجارت غیر-مستقیم از طریق کشورهای واسطه با کشورهای دیگر کرده است و از این طریق هزینه‌های زیادی بر اقتصاد ایران تحمیل کرده است. علاوه بر آن این تحریم‌ها تاثیر بسیاری بر ترکیب شرکای تجاری ایران در طول این سال‌ها داشته است. ایران برای عبور از تحریم‌ها همواره در این سال‌ها مجبور بوده ترکیب شرکای تجاری خود را تغییر دهد، یکی از این تغییرات جایگزینی شرکای تجاری اروپای با کشورهای منطقه از جمله کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی (اگو)^۴ بوده است.

از سال ۲۰۰۵ نگرانی‌های جدی روی برنامه‌ی هسته‌ای ایران، روابط ایران با اتحادیه اروپا را تحت تاثیر قرار داد. تفاوت عمده بین تحریم‌های اعمال شده توسط سازمان ملل و آن‌هایی که در طول جنگ اعمال شده‌اند، این است که تحریم‌های فعلی در برخی موارد توسط جامعه بین‌المللی حمایت می‌شوند و می‌توانند فشار بیشتری بر اقتصاد ایران داشته باشند.

³. Bergeijk

⁴. Eco

کشورها نه تنها از منابع داخلی خود به عنوان عامل تولید استفاده می‌کنند بلکه از منابع بین‌المللی نیز جهت افزایش قدرت تولید خود بهره‌مند می‌شوند، اعمال تحریم‌ها اقتصادی به عنوان یکی از ابزارهای نظام سلطه برای وارد نمودن فشار بر سایر کشورها در راستای دستیابی به مقاصد سیاسی خود، همراه با هزینه‌های سنگین برای هر دو طرف مخاصمه می‌باشد (آذربایجانی و صفا، ۱۳۹۲: ۳).

در فرآیند تحریم‌های اقتصادی، ایران با تغییر ساختار تجارت خارجی و روی آوردن به تجارت با کشورهایایی که تحت تاثیر تحریم‌های اقتصادی قرار نمی‌گیرند در تلاش بوده تا تحریم‌ها را دور زده، و بتواند جریان تجارت کالاهایی را که برای رشد و توسعه اقتصادی ایران الزام آور است، حفظ کند و در این راستا، شرکای تجاری ایران تغییر کرده است.

از آنجا که در انتخاب شرکای تجاری معیارهایی مانند اشتراکات، نیازها، فاصله جغرافیایی و میزان جمعیت اهمیت دارد و الگوی جاذبه^۵ نیز ارتباط بین حجم جریان‌های تجاری، سرمایه‌ای و نیروی انسانی و مبادلات اطلاعاتی میان کشورها با اندازه اقتصاد دو کشور و فاصله جغرافیایی آنها را به ما نشان می‌دهد، این مطالعه اثر تحریم‌های تجاری علیه ایران بر حجم تجارت ایران با کشورهای عضو پیمان اکو را مورد بررسی قرار می‌دهد.

کشورهای عضو (اکو) مطابق عهدنامه از میر با هدف گسترش روابط تجاری اعضای عضو بوجود آمده اما در سه دهه اخیر کم تر به این مسئله پرداخته شده است. در صورتی که با توجه به اشتراکات فرهنگی و مذهبی کشورهای عضو کم تر به این مسئله پرداخته شده است از طرفی با توجه به مکمل بودن اقتصاد این کشورها بهبود روابط تجاری می‌تواند به رشد اقتصادی آنها کمک کند (طیبی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۴). با توجه به این مسائل رابطه تجاری بین کشورهای عضو تا قبل از شروع تحریم‌ها تا حدودی کم رنگ بوده در این تحقیق در پی بررسی این موضوع هستیم که تحریم‌ها چه اثری بر روی تجارت بین این کشورها شده است.

⁵. Gravity Model

۱-۳ اهمیت و ضرورت

از آغاز شکل‌گیری تجارت بین‌الملل دولت‌ها برای برطرف کردن نیازها و کالاها به مبادله خارجی با کشورهای دیگر پرداختند در گذشته تامین نیازها تنها دلیل ورود کشورها به تجارت بین‌الملل بود اما امروزه دلیل سیاسی و اقتصادی هم می‌تواند منجر به تجارت بین‌الملل شود. برخی از اقتصاددان معتقدند که باز شدن مرز کشورها به روی یکدیگر و گسترش داد و ستد کشورها را به سوی فعالیت‌ها با بهره‌وری بالا هدایت می‌کند و روند رشد را توسعه می‌بخشد (دینی‌ترکمانی، ۱۳۹۱).

در شرایط تحریم اقتصادی به دلیل آنکه ایران از مزیت نسبی در سازوکار تجارت بهره نمی‌گیرد و از راه‌های غیرمتعارف اقدام به تامین ما یحتاج خود می‌کند، هزینه‌های تجارت افزایش می‌یابد. در حال حاضر ترکیب تجارت خارجی کشور نظامند نبوده و روابط تجاری بدون مدیریت و برنامه‌ریزی قبلی شکل گرفته است. این امر زمینه را برای اعمال فشار از طریق روش تحریم‌های تجاری فراهم کرده است. به نحوی که ایران مقصد صادراتی کالاهای آسیایی شده و محدودیت مختلف برای صادرکنندگان و رشد منفی در این بخش منجر شده است. از آنجا که تغییر شرکای تجاری کشور به معنای یافتن ظرفیت‌های تازه و راه‌های جدید تجاری است، توسعه روابط تجاری با برخی کشورهای همسایه و یا کشورهای که به لحاظ سیاسی همسو هستند، در بردارنده منافع سیاسی و اقتصادی برای کشور است، تحریم می‌تواند به اصلاح روابط تجاری کشور کمک کند و دولت را در امر سیاست‌گذاری یاری دهد لذا با علم به وضعیت فعلی اقتصاد کشور مشکلات ناشی از تحریم‌ها اقتصادی و معضلات دولت از طرف دیگر، برای انجام واکنش مناسب نسبت به تحریم‌ها و همچنین کاهش تبعات منفی تحریم‌ها اعمال شده علیه ایران لازم است. تحریم‌های تجاری صرف نظر از موفقیت و شکست در رسیدن به هدف، بر بخش تجارت اثر می‌گذارند بنابراین برای سیاست‌گذاری در این حوزه لازم است تا تحریم‌ها را از منظر مدل کمی مورد بررسی قرار دهیم.

۱-۴ اهداف تحقیق

شناسایی اثر تحریم‌ها تجاری بر تجارت ایران با کشورهای عضو اکو
شناسایی فرصت‌های جدید تجارت برای کشور ایران
بررسی سهم تجارت کشورهای عضو اکو از تجارت ایران

۵-۱ سوالات تحقیق

تحریم ها چه اثری بر رابطه تجاری ایران با کشورهای عضو اگو شده است؟
آیا تحریم ها به همگرایی منطقه ای ایران کمک کرده است؟

۶-۱ جامعه آماری

جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق کشورهای عضو اگو می باشند و در طی دوره زمانی (۱۳۹۵-۱۳۸۰). لیست کشورهای مورد مطالعه در جدول (۱-۱) بیان شده است.

کشورهای عضو اگو

ترکیه	ترکمنستان	گرجستان	جمهوری آذربایجان	ازبکستان
قزاقستان	قرقیزستان	افغانستان	پاکستان	ایران

جدول (۱-۱)

محدودیت های تحقیق

۷-۱

قاچاق به عنوان یک عارضه منفی همیشه عاملی برای برهم زدن روابط اقتصادی است، که متغیرها را تحت تاثیر قرار می دهد و این تحقیق از این عارضه مستثنی نیست.
عدم وجود داده های آماری برای برخی از کشورها که برخی از این داده ها را تعدیل کردیم.
کشور افغانستان بدلیل اوضاع نابسامان سیاسی از داده کافی برخوردار نبود به همین جهت از مدل حذف شده است.

۸-۱ سازماندهی تحقیق

این تحقیق در ۴ فصل تنظیم شده است: در فصل یک، فصل دوم، در مورد مبانی نظری تحقیق و روش، فصل سه در مورد برآورد مدل تحقیق، فصل چهارم نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها می پژوهش است.

۹-۱ روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق استفاده از مدل جاذبه است، جمع آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای از بانک جهانی و بانک مرکزی ایران و گمرک جمهوری اسلامی ایران جمع آوری شده است. شرکای تجاری ایران کشورهای عضو اکو هستند.

جمع‌بندی فصل

در این فصل به بررسی چارچوب کلی تحقیق پرداخته شد و مدل تحقیق، جامعه آماری، محدودیت‌ها و سازماندهی تحقیق بیان شد.

فصل دوم مبانی نظری و

روش تحقیق

۱-۲ مقدمه

در این فصل بررسی ادبیات تحقیق، اعم از پایه‌های نظری و پیشینه تحقیق بررسی می‌شود. از این رو در قسمت اول پایه‌های نظری تحقیق مطرح شده، و در قسمت دوم پیشینه تحقیق مطالعات تجربی انجام گرفته در داخل و خارج از کشور است، بخش سوم به بررسی رابطه تجاری ایران با کشورهای عضو می‌پردازد، بیان می‌گردد.

۲-۲ مبانی نظری

تحریم سلاحي اقتصادی در میدان مبارزه غیرنظامی است، که دیپلماسی را از گفت و گو فراتر برده و وارد عمل می‌کند. نهاد تحریم کننده ممکن است دولت یک یا چند کشور یا سازمانی مانند سازمان ملل باشد. کشور هدف کشوری است که مستقیماً مورد اعمال سیاست‌های تحریم واقع شده است. منظور از اهداف سیاست خارجی تغییر در رفتار کشور هدف است که کشور تحریم کننده در پی آن است (هافبائر، ۲۰۰۷، ص ۴۴)

تحریم اقتصادی عبارت است تدابیر قهر آمیز توسط گروهی از کشورها علیه کشوری دیگر اعمال می‌شود. هدف تحریم کننده (یا تحریم کنندگان) آن است که کشور مورد تحریم را مجبور کنند تا با مواضع بین المللی یا رفتارهای حاکم در نظام بین الملل همراه شود از جمله تحریم‌ها، تحریم اقتصادی است که هدف آن محرومیت یک اقتصاد از بهره‌مندی از بازارهای جهانی کالا، خدمات و سرمایه است. در واقع تحریم اقتصادی قهراً وضعیتی برای کشور مورد تحریم پدید می‌آورد که او را در حالت خود کفایی قرار دهد. کشورهای تحریم کننده همچنین کشور مورد تحریم را مجبور به قبول سطح پایینی از زندگی در یک اقتصاد منزوی قرار می‌دهند. (یاوری و محسنی، ۱۳۸۸، ص ۱۲)

تحریم عبارت است از عمل هماهنگ به وسیله گروهی که متضمن امتناع از داشتن روابط تجاری یا هرگونه رابطه ای با شخص یا گروه دیگر با هدف مجازات و یا جبران زیان‌ها باشد. تحریم اقتصادی نیز عبارت است از موضع‌گیری‌هایی که تعدادی از کشورها با هدف ایجاد محدودیت در تجارت و رابطه رسمی با کشوری که از نظر آنها قوانین بین المللی را نادیده می‌گیرد، اتخاذ می‌شود. (عزیزنژاد وسید نورانی، ۱۳۸۸، ص ۱۶۶)

⁶ Hafbauer

تحریم اقتصادی عبارتند از دستکاری در روابط و همکاری‌های اقتصادی به منظور تامین اهداف سیاسی. تحریم‌های اقتصادی برای سه هدف به کار می‌روند: کنترل رفتار یک رژیم، اجبار رژیم برای تغییر رفتار و یا تغییر رژیم حاکم. در واقع تحریم یک ابزار سیاستی است که به کشورها این امکان را می‌دهد تا هنگام بروز اختلاف نظرات خود را به کشورهای هدف اعمال کند. تحریم‌ها به عنوان گام قبل از گام نظامی مورد استفاده قرار می‌گیرد. (شهاب الدین، ۱۳۸۹: ص ۳)

بررسی راهبرد تحریم‌ها یعنی اینکه چگونه توانسته‌اند افعال کشور تحریم را مورد بررسی قرار دهند در حال حاضر شناخت تحریم از اهمیت بالایی برخوردار است، امروزه تحریم از اهمیت بسیار بالایی برای آمریکا برخوردار است و در سالهای آینده برای قدرت‌های دیگر جهان نیز دارای مطلوبیت بیشتری می‌شود. برای مثال روسیه در سال ۲۰۱۶ برای پاسخگویی به ترکیه در زمینه آسیب به جنگنده‌هایش از تحریم استفاده کرد و هم چنین چین برای مقابله با سامانه موشکی ساخت آمریکا در کره شمالی، آمریکا را تحریم کرد. (نفیو^۷، ۲۰۱۶: ص ۹)

در ادبیات تحریم، تحریم‌های اقتصادی به دو گروه منفی و مثبت تقسیم می‌شوند، تحریم اقتصادی منفی به عنوان بهترین ابزار منفی برای ضربه به یک یا چند کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، در حالی که تحریم اقتصادی مثبت به عنوان مشوقی برای همکاری اقتصادی بین کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این بین تحریم اقتصادی منفی با توجه به پیامدهایی که برای کشورها دارد، مانند کاهش درجه یکپارچگی. در یک چارچوب دیگر، بررسی تحریم‌ها از منظر تعداد کشورهاست. بر این اساس تحریم‌ها را به یک جانبه و چند جانبه تقسیم می‌کنند (کاروسو^۸، ۲۰۰۳).

داگسی^۹ (۱۹۸۰) تحریم اقتصادی را به چهار نوع تقسیم می‌کند: ۱- کنترل و محدود سازی تجاری ۲- معلق ساختن کمک‌ها ۳- مصادره اموال و دارایی کشور هدف ۴- محدودیت لیستی از شرکت های کشور هدف برای تجارت با کشورهای تحریم کننده. از سوی دیگر تحریم‌های اقتصادی را در قالب هدف به سه دسته تقسیم بندی می‌کنند: تحریم واردات^{۱۰}، که در آن واردات یک یا چند کالا از سوی کشورهای تحریم کننده محدود می‌شود و تقاضا برای کشور تحریم کننده محدود می‌شود این اقدامات برای محدود ساختن

⁷ Nephew

⁸ Caruso

⁹ Doxey

¹⁰ Boycotts

کشور هدف برای تامین منابع ارزی است. این نوع تحریم با هدف ضربه به یک صنعت خاص در کشور هدف صورت می‌پذیرد، یکی از نقاط ضعف این نوع تحریم این است که کشور هدف با یافتن بازارهای جدید می‌تواند محصولات خود را به کشور ثالث بفروشد. نوع دیگر تحریم‌ها صادراتی^{۱۱} است، که در آن صادرات کالای خاص به کشور هدف ممنوع است، در این نوع تحریم مصرف‌کننده‌ها قیمت بالاتری را پرداخت می‌کنند و تولیدکننده‌ها قیمت کمتری را دریافت می‌کنند(گالیارد^{۱۲}، ۲۰۱۳، ص ۳۸). این نوع تحریم‌ها یکی از معمول‌ترین نوع تحریم‌هاست. نوع دیگر تحریم‌ها تحریم‌های مالی است، در این نوع تحریم وام‌دهی و سرمایه‌گذاری محدود می‌شود، این تحریم‌ها محدودیت بیشتری روی پرداخت بین‌المللی دارند، تا اثرات تحریم را کم کنند(کارسو، ۲۰۰۳).

۲-۳ تاریخچه تحریم

تحریم اقتصادی یک سابقه طولانی در روابط بین‌الملل دارد. در گذشته تحریم اقتصادی برای اهداف مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. استفاده از تحریم‌های اقتصادی در زمان غیر از جنگ تا سال ۱۹۲۰ مورد استفاده قرار نمی‌گرفت. پس از جنگ جهانی اول از تحریم‌ها بر علیه کشورهای که تجاوز را به دیگر کشورها آغاز کردند، استفاده شد. ۱۳ مورد از تحریم‌های مهم اقتصادی قبل از جنگ جهانی اول اتفاق افتاد(هافبائر و همکاران^{۱۳}، ۱۹۹۰). هافبائر در مطالعه‌ای اعلام می‌کند طی دوره ۱۹۱۴ تا ۱۹۹۸ حدود ۱۶۵ مورد تحریم اعمال شده که آمریکا در ۱۱۵ مورد آن حضور داشته و در ۶۸ مورد آن به صورت یک‌جانبه شروع کننده تحریم بود(الیوت و هافبائر^{۱۴}، ۱۹۹۹).

تحریم‌های یکجانبه دولت‌ها بر روی کشورها تاثیر می‌گذارد این تحریم‌ها در حقیقت جنگ نیست و یکی از قانون‌های خصمانه نسبت به کشورها است و این یک قانون در برابر کشورهاست و تحریم‌ها می‌پوشاند نیروی نظامی دولت‌ها و تقابل دولت‌ها با یکدیگر و تحریم یک نوع جنگ محسوب می‌شود(داویس، ۲۰۰۳: ۳).

تحریم‌ها شامل بایکوت کردن کشورها و فرهنگ‌ها و شهروندان کشور هدف است و تحریم‌ها روی تجارت و روی سرمایه بین‌الملل تاثیر می‌گذارد.

¹¹ Embargo

¹² Galliard

¹³ Hufbauer

¹⁴ Elliot & Hufbauer